

ЧЕРТКОВ С. І.

аспірант

Донецький національний університет економіки та торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського
myza84@mail.ru

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПАРАДИГМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню підходів до розуміння сутності поняття «регіональний розвиток», визначенню вектору та особливостей трансформації парадигми регіонального розвитку в умовах глобалізації. Запропоновано авторське визначення поняття «регіональний розвиток», «державна регіональна політика». Визначено особливості та напрямки трансформації парадигми регіонального розвитку в умовах глобалізації.

Ключові слова: регіон, регіональний розвиток, державна регіональна політика, трансформація, парадигма регіонального розвитку.

ЧЕРТКОВ С. И.

аспірант

Донецкий национальный университет экономики и торговли
имени Михаила Туган-Барановского
myza84@mail.ru

ТРАНСФОРМАЦИЯ ПАРАДИГМЫ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Статья посвящена исследованию подходов к пониманию сущности понятия «региональное развитие», определению вектора и особенностей трансформации парадигмы регионального развития в условиях глобализации. Предложено авторское определение понятия «региональное развитие», «государственная региональная политика». Определены особенности и направления трансформации парадигмы регионального развития в условиях глобализации.

Ключевые слова: регион, региональное развитие, государственная региональная политика, трансформация, парадигма регионального развития.

CHERTKOV S. I.

postgraduate student

Donetsk National M.Tugan-Baranovsky University of Economics and Trade
myza84@mail.ru

TRANSFORMATION OF THE PARADIGM OF REGIONAL DEVELOPMENT IN GLOBALIZATION CONDITIONS

In the article approaches to understanding the essence of the concept of «regional development», the vector and features of the transformation of the paradigm of regional development under globalization conditions were investigated. The author's definition of the term «regional development» and «State Regional Policy» was proposed. Features and directions of the transformation of the paradigm of regional development under globalization conditions were defined.

Keywords: region, regional development, state regional policy, transformation paradigm of regional development.

Постановка проблеми. Досвід, логіка та особливості розвитку як окремих країн світу, так і світового господарства в цілому об'єктивно доводять, що регіональна політика має критично важливе значення для забезпечення економічного розвитку та зростання, а отже розглядається як один із пріоритетів національних програм та стратегій розвитку країн та їх утворень і не втрачає своєї важливості, значущості та актуальності в умовах глобалізації. Однак, далеко не всім країнам вдається забезпечити регіональний розвиток та зростання, ефективність регіональної політики, тому сьогодні існує нагальна потреба вивчення передового досвіду, стану та особливостей розробки та реалізації регіональної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичному осмисленню, розгляду та вирішенню проблем регіонального розвитку присвячено увагу широкого кола як українських, так і зарубіжних вчених, серед яких: Долішній М.І., Варналій З.С., Воротін В.Є., Куйбіда В.С., Ткачук А.Ф., Барановський М.О., Сидоренко О.В., Фатєєв В.С., Бродська Т.Г., Миропольський Д.Ю., Сатаров Г.О., Леонов С.Н. та ін. Однак, незважаючи на те, що зазначеними вище вченими зроблено значний внесок у розвиток теорії та практики регіонального управління, сьогодні у сфері теоретичного осмислення забезпечення регіонального розвитку існує ціла низка проблем та аспектів, які потребують подальшого дослідження та аналізу. Так, сьогодні відсутні уніфіковані підходи до розуміння сутності таких понять, як «регіон», «регіональний розвиток», «регіональна політика», до розуміння факторів регіонального розвитку та інструментів реалізації регіональної політики, фрагментарно розглянуті та залишаються актуальними питання про вектор та особливості трансформації парадигми регіонального розвитку в умовах глобалізації, види моделей регіональної політики та ін.

Постановка завдання. Мета даної роботи полягає в узагальненні найбільш поширених теоретичних підходів до розуміння сутності поняття «регіональний розвиток», визначенні вектору та особливостей трансформації парадигми регіонального розвитку в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз наукової літератури, присвяченої теоретичному осмисленню та виробленню практичних рекомендацій щодо вирішення проблем регіонального розвитку, визначення вектору та особливостей трансформації парадигми регіонального розвитку [1–11], дозволяє зробити наступні висновки:

1. Незважаючи на те, що питанням регіонального розвитку та регіональної політики присвячено велику кількість наукових досліджень, генеральною метою реалізації регіональної політики є регіональний розвиток, сьогодні не існує уніфікованого підходу до розуміння сутності даного поняття. Так, під регіональним розвитком розуміється:

- підвищення рівня добробуту регіону та відповідні заходи, які реалізуються з цією метою; регіональний розвиток має виразну економічну орієнтацію, хоча він також може охоплювати соціальні та культурні аспекти [6];

- позитивна динаміка процесу соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних, етнопонаціональних змін у відповідних регіонах як складова здійснення загальнодержавної стратегії розвитку країни відповідно до сформульованих цілей [7];

- така зміна сукупності індикаторів його соціально-економічного стану та структури економіки та життєзабезпечення, яка призводить, у першу чергу, до зростання рівня та якості життя населення. Це поняття включає зростання економіки (ВРП), зростання ВРП на душу населення, зростання доходів населення, розвиток соціальної сфери, розвиток інфраструктури, зростання рівня та якості людського капіталу. Розвиток регіону – це процес накопичення позитивних змін, які призводять до підвищення ефективності його функціонування як цілісної соціально-економічної системи»[5] та ін.

Таким чином, регіональний розвиток частіше за все розуміють не як об'єктивний процес, а як результат реалізації комплексу заходів регіональної політики, що апріорі розглядається як ефективна, а отже дозволяє розглядати регіональний розвиток як процес лише позитивних якісних та кількісних змін, які мають місце та визначають стан та особливості організації певного утворення – регіону. Ураховуючи той факт, що регіональне управління на практиці не завжди є ефективним, а отже розвиток як такий не завжди знаходить прояв лише у позитивних якісних та кількісних змінах, може мати прояв у негативних змінах, під регіональним розвитком доцільно розуміти абсолютну та відносну, якісну та кількісну незворотну зміну сукупності показників, які характеризують новий стан, особливості організації та функціонування регіону у часі протягом тривалого періоду.

2. Теорії регіонального розвитку притаманна перманентна зміна уявлень про фактори, інструменти та методи, які детермінують зростання та розвиток регіонів, що знаходить прояв в еволюції концепції державної регіональної політики, під якою найчастіше розуміється

система заходів у межах загальнонаціональної політики розвитку, що спрямовані на реалізацію як цілей розвитку держави в цілому, так і цілей розвитку її просторових утворень.

3. Хоча теза про те, що становлення та розвиток державної регіональної політики можна умовно представити як стадіальний процес вже не викликає дискусій, сьогодні не існує уніфікованого підходу до визначення стадій цього процесу, їх хронології та особливостей. Так, наприклад, Долішній М.І. та Сидоренко О.В. сходяться на думці, що регіональна політика у своєму розвитку пройшла п'ять етапів: 1 етап – 30-і рр. ХХ ст. – усвідомлення значущості регіонального розвитку, прийняття перших програм допомоги окремим територіям; 2-й – 40–50-і рр. ХХ ст. – розширення кола країн, які практикують регіональні методи управління, переважання підходу «згори-донизу» при вирішенні питань регіонального розвитку; 3-й – кінець 50-х – середина 70-х рр. ХХ ст. – зростання значущості регіональної політики як інструменту управління територіальним розвитком, формування цілісної концепції регіональної політики розвинених країн світу, удосконалення та апробація стимулів розвитку «проблемних територій», панування кейнсіанської моделі управління; 4-й – середина 70-х – 1993 рр. – формування ідей «наднаціональної» регіональної політики, звуження інструментарію регіональної політики, переважання макроекономічних цілей над регіональними; 5-й – 1993 і дотепер – поширення горизонтального підходу до управління, зростання значення інноваційно-інвестиційної політики регіонального розвитку, децентралізація влади, зростання відповідальності місцевих органів влади за розвиток підпорядкованих їм територій, перехід до неоліберальної моделі розвитку [8, 9]. У свою чергу, експерти ОЕСР [3] доходять висновку, що стадій розвитку регіональної політики значно менше, а розвиток регіональної політики починається у 1950–1960-і рр. і пов'язаний із тим, що на фоні відносно високих темпів економічного зростання та індустріалізації відбулося збільшення регіональних відмінностей. Таким чином, як основна мета регіональної політики країн-членів ОЕСР визнавався більш справедливий та збалансований розвиток, а в якості основних інструментів реалізації регіональної політики використовувалися фінансові трансферти та державні інвестиції у регіони, які відставали [3].

4. Як стверджують експерти ОЕСР, з кінця 1980 рр. відбувається становлення нової парадигми регіонального розвитку, яка відрізняється від попередньої не тільки проблемами, на яких зосереджено увагу, але й акторами (табл. 1). При цьому слід зазначити, що, як свідчать результати дослідження експертів ОЕСР, зміна парадигми – це тривалий процес, що потребує часу, тому сьогодні у більшості країн-членів ОЕСР співіснують елементи «старої» та «нової» парадигми.

Так, відповідно до результатів досліджень експертів ОЕСР, сьогодні до п'ятірки найбільш важливих проблем регіонального розвитку, які визнаються органами центральної влади країн ОЕСР, відносять міжрегіональні диспропорції; негативні тенденції, що характеризують особливості розвитку депресивних районів; низький рівень конкурентоспроможності регіонів; диспропорції та асиметрії розвитку міста та села; значне відставання у розвитку регіонів порівняно із усередненими даними по ЄС (рис. 1). До 5-и найбільш важливих цілей регіональної політики відносять: забезпечення конкурентоспроможності регіонів; зменшення міжрегіональних диспропорцій; забезпечення ендегенного, збалансованого та сталого розвитку; забезпечення сталості; вирішення специфічних регіональних проблем (рис. 2). Таким чином, як об'єктивно засвідчують результати досліджень експертів ОЕСР, багато країн прийняли нову парадигму у своїх стратегічних цілях, але вона ще не реалізується у повній мірі.

При цьому Яцек Шляхта та Яцек Зауча, провівши аналіз особливостей регіональної політики найбільш розвинених країн світу та документи ОЕСР, доходять висновку, що сьогодні зміна парадигми регіонального розвитку найбільш чітко проявляється у наступному:

- 1) зосередженні уваги на розвитку ендегенного потенціалу регіону, а не на екзогенних заходах та інвестиціях;
- 2) підвищенні значення малих та середніх підприємств для соціально-економічного розвитку регіонів;

Трансформація парадигми регіонального розвитку у країнах-членах ОЕСР [3]

Відмінні характеристики	Парадигма регіонального розвитку	
	стара	нова
Проблеми, на яких зосереджено увагу	Регіональні диспропорції у рівнях доходів, зайнятості, розвитку інфраструктури	Низький рівень регіональної конкурентоспроможності, неефективне використання потенціалу розвитку регіону
Цілі	Забезпечення справедливості через збалансований регіональний розвиток	Забезпечення конкурентоспроможності та справедливості
Загальні рамки політики	Компенсація втрат, що виникають у відсталих регіонах, відповідь на шоки (реагування на проблеми – реактивна політика)	Виявлення та використання потенціалу регіонів, що недостатньо або неефективно використовується, через регіональне програмування (превентивна політика)
- масштаби впливу	Секторальний підхід із обмеженою кількістю секторів, що впливають на розвиток проблемних регіонів	Інтегральні та комплексні проекти розвитку із більш широким регіональним охопленням
- просторова орієнтація	Регіони, що відстають	Всі регіони
- масштаб адміністративно-територіального впливу	Адміністративні райони (регіон як адміністративно-територіальна одиниця)	Функціональні райони
- часові рамки впливу	Короткострокові	Довгострокові
- підхід	Уніфікований підхід	Специфічний підхід (просторовий підхід)
- фокусування	Екзогенні інвестиції та трансферти	Ендогенні місцеві активи і знання
Інструменти	Субсидії та державна допомога (часто окремих фірм)	Змішані інвестиції (інвестиції у розвиток бізнес-середовища, ринку праці, інфраструктури)
Актори	Центральний уряд	Різні рівні влади, різні зацікавлені сторони (державні, приватні, неурядові організації)

Рис. 1. Проблеми регіонального розвитку, які визнаються органами центральної влади (кількість країн ОЕСР) [3]

3) зміщенні державних пріоритетів з матеріального виробництва до сфери послуг;

Рис. 2. Цілі регіонального розвитку (кількість країн ОЕСР) [3]

4) підвищенні значення кластерів як сучасної організаційної форми економічної активності;

5) створенні мережевих структур за рахунок забезпечення співробітництва державних органів різних рівнів та їх економічних і соціальних партнерів як важливого стимулу зростання;

6) акценті на забезпечення мобільності суспільства і підвищення територіальної доступності окремих міст і регіонів за рахунок розвитку транспортних зв'язків, що призводить до більш високого ступеня територіальної згуртованості;

7) урахуванні при розробці та реалізації сучасної регіональної політики нових соціально-економічних проблем, які пов'язані із глобалізацією економіки, змінами клімату, несприятливими демографічними процесами, зростанням цін на енергоресурси;

8) підвищенні ролі регіональної та місцевої влади на фоні скорочення обов'язків державної адміністрації;

9) тенденції до функціональної та організаційної інтеграції макропросторової та регіональної політики;

10) забезпеченні не тільки соціальної і економічної згуртованості, але й екологічної, політичної і культурної [4].

Таким чином, як стверджують автори роботи [4], сьогодні найбільш актуальними проблемами політики регіонального розвитку, що потребують негайного вирішення, є: 1) діагностика регіональних потреб та розробка релевантних політик; 2) розгляд інвестицій у інфраструктуру як необхідної, але недостатньої умови для регіонального розвитку; 3) сприяння розвитку інноваційних регіонів через кластерну політику та більш ефективне використання ВНЗ; 4) використання спеціального планування як інструменту інтеграції регіональних політик; 5) розробка нової парадигми сільського розвитку; 6) розробка нового плану дій щодо забезпечення сталого міського розвитку; 7) посилення зв'язків між сільськими та міськими регіонами.

Висновки. Під регіональним розвитком доцільно розуміти абсолютну та відносну, якісну та кількісну незворотну зміну сукупності показників, які характеризують новий стан, особливості організації та функціонування регіону у часі протягом тривалого періоду часу. З кінця 1980-х рр. у розвинених країнах світу відбувається становлення нової парадигми регіонального розвитку, яка відрізняється від попередньої змістовним наповненням всіх ключових ознак (об'єкт, цілі, загальні рамки, інструменти, актори).

Список використаних джерел

1. Фатеев В.С. Региональная политика: теория и практика / В.С. Фатеев. – Минск : ЕГУ, 2004. – 480 с.
 2. Барановський М. Депресивні території як об'єкт регіональної політики: європейський досвід і можливості його застосування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://papers.univ.kiev.ua/geografija/articles/Depressive_territories_as_object_of_regional_policy_European_experience_and_it_usage_opportunities_in_Ukraine_13558.pdf.
 3. Regional Development Policies in OECD Countries, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.planejamento.gov.br/secretarias/upload/Arquivos/seges/arquivos/OCDE2011/OECD_Regional_Countries.pdf.
 4. Jacek Szlachta, Jacek Zaucha A New Paradigm of EU Regional Development in the Context of the Poland's National Spatial Development Concept [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.instytut-rozwoju.org/WP/IR_WP_1.pdf.
 5. Андерсон Н.В. Систематика и анализ современных теорий регионального экономического роста и регионального развития / Н.В. Андерсон // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2012. – Т.12. – Вип. 2. – С. 7–16.
 6. Куйбіда В.С. Регіональний розвиток та просторове планування територій: досвід України та інших держав-членів Ради Європи / В.С. Куйбіда, В.А. Негода, В.В. Толкованов. – К. : Видавництво «Крамар», 2009. – 170 с.
 7. Нова державна регіональна політика в Україні / [під заг. ред. В.С. Куйбіди]. – К. : Видавництво «Крамар», 2009. – 232 с.
 8. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети / М.І. Долішній. – К. : Наукова думка, 2006. – 511 с.
 9. Сидоренко О.В. Региональная экономическая политика: сравнительный анализ российского и зарубежного опыта / О.В. Сидоренко // Вестник БИСТ. – 2010. – № 1(5). – С. 101–115.
-